

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Anayasa Mahkemesi Başkanlığından:

**GENEL KURUL
KARAR**

KESER ALTINTAŞ BAŞVURUSU

Başvuru Numarası : 2023/18536

Karar Tarihi : 25/7/2023

Başkan : Zühtü ARSLAN
Başkanvekilli : Hasan Tahsin GÖKCAN
Başkanvekilli : Kadir ÖZKAYA
Üyeler : Engin YILDIRIM
Muammer TOPAL
M. Emin KUZ
Rıdvan GÜLEÇ
Recai AKYEL
Yusuf Şevki HAKYEMEZ
Yıldız SEFERİNOĞLU
Selahaddin MENTEŞ
Basri BAĞCI
İrfan FİDAN
Kenan YAŞAR
Muhterem İNCE
Raportör : Murat AZAKLI
Başvurucu : Keser ALTINTAŞ
Vekili : Av. Abdurrahim GÖZEGİR

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvuru, tapu iptali ve tescil davasının uzun sürmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir.

II. BAŞVURU SÜRECİ

2. Başvuru 14/3/2023 tarihinde yapılmıştır.

3. Başvuru, başvuru formu ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesinden sonra Komisyona sunulmuştur.

4. Komisyonca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına karar verilmiştir.

5. İkinci Bölüm tarafından 11/5/2023 tarihinde yapılan toplantıda niteliği itibarıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerekli görüldüğünden başvurunun Anayasa

Mahkemesi İçtüzüğü'nün (İçtüzük) 28. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca Genel Kurula sevkine karar verilmiştir.

6. Başvuru belgelerinin bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilmiştir.

III. OLAY VE OLGULAR

7. Başvuru formu ve eklerinde ifade edildiği şekliyle ve Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) üzerinden elde edilen bilgi ve belgelere göre ilgili olaylar özetle şöyledir:

8. Başvurucu 14/12/2016 tarihinde Van Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Gevaş Belediye Başkanlığı ve Gevaş Mal Müdürlüğü aleyhine Gevaş Asliye Hukuk Mahkemesinde açtığı davada; kadastro çalışmaları sırasında tespit harici yol olarak bırakılan taşınmazın eski tapu kaydına göre adına tesciline karar verilmesini talep etmiştir.

9. Yargılama sırasında M.B. asli müdahale dilekçesi vererek taşınmazın adına tescilini istemiştir.

10. Mahkeme 12/12/2017 tarihinde başvurunun açtığı davanın kabulüne, tapu kaydının iptali ile taşınmazın davacı adına tapuya kayıt ve tesciline, asli müdahilin açtığı davanın reddine karar vermiştir.

11. Davalıların istinaf talebi üzerine Erzurum Bölge Adliye Mahkemesi 2. Hukuk Dairesince karar kaldırılarak dosyanın mahkemesine gönderilmesine karar verilmiştir.

12. Yargılamaya yeniden başlayan Gevaş Asliye Hukuk Mahkemesi 1/11/2022 tarihinde davanın kabulüne, tapu kaydının iptali ile taşınmazın davacı adına tapuya kayıt ve tesciline, asli müdahilin açtığı davanın açılmamış sayılmasına karar vermiştir.

13. Kararın tebliğ işlemleri devam etmektedir.

14. Başvurucu 14/3/2023 tarihinde bireysel başvuru yapmıştır.

IV. İLGİLİ HUKUK

A. Ulusal Hukuk

15. 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "Usul ekonomisi ilkesi" kenar başlıklı 30. maddesi şöyledir:

"(1) Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakta yükümlüdür."

16. 9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun'un "Amaç" kenar başlıklı 1. maddesinin (1) numaralı fıkrası şöyledir:

"(1) Bu Kanunun amacı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış bazı başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözümüne dair esas ve usullerin belirlenmesidir."

17. 6384 sayılı Kanun'un "Kapsam" kenar başlıklı 2. maddesi şöyledir:

"(1) Bu Kanun;

a) Ceza hukuku kapsamındaki soruşturma ve kovuşturmalar ile özel hukuk ve idare hukuku kapsamındaki yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı,

b) Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmediği, iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılmış başvuruları kapsar.

(2) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında korunan haklara ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihatları doğrultusunda Ülkemiz aleyhine verilen ihlal kararlarının yoğunluğu dikkate alınmak suretiyle, (...) diğer ihlal alanları bakımından da Cumhurbaşkanı kararıyla bu Kanun hükümleri uygulanabilir.

(3) İdari nitelikteki soruşturmalardan kaynaklanan başvurular hakkında bu Kanun hükümleri uygulanmaz."

18. 6384 sayılı Kanun'un "Anayasa Mahkemesinde bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaat" kenar başlıklı geçici 2. maddesi şöyledir:

GEÇİCİ MADDE 2- (Ek:25/7/2018-7145/20 md., Ek:28/3/2023-7445/40 md.) "(1) Kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamında olup, münhasıran 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvurular, başvuru yollarının tüketlenmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Komisyon tarafından incelenir.

(2) Komisyona müracaat, müracaat edentin kimlik bilgileri ile Anayasa Mahkemesine başvuru tarihi ve numarasını içeren imzalı bir dilekçeyle yapılır. Dilekçeye, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruya ilişkin form, kabul edilemezlik kararı ve bu kararın tebliğine dair belge ile ihlal iddiasına ilişkin diğer bilgi ve belgeler eklenir.

(3) Müracaat evrakındaki eksikliğin giderilmesi için müracaat edene otuz günün geçmemek üzere süre verilir. Bu süre içinde, geçerli bir mazeret olmaksızın eksikliğin tamamlanmaması hâlinde müracaat reddedilir.

(4) Bu madde uyarınca Komisyona gelen müracaatlar bakımından 7 nci maddenin birinci fıkrasındaki dokuz aylık süre, on altı ay olarak uygulanır."

B. Uluslararası Hukuk

1. İlgili Mevzuat

19. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasının ilgili kısmı şöyledir:

"Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezaî alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. ..."

20. Sözleşme'nin "Etkili başvuru hakkı" kenar başlıklı 13. maddesi şöyledir:

"Bu Sözleşme'de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir."

21. Sözleşme'nin "Kayıttan düşürme" kenar başlıklı 37. maddesi şöyledir:

"1. Yargılamanın her aşamasında, Mahkeme aşağıdaki koşulların oluştuğu kanısına varırsa bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verebilir:

a) başvuru sahibi davasını takip etme niyetinde değilse, veya

b) ihtilaf çözümlenmişse, veya

c) Mahkeme'nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kalan bir neden görülmezse.

Ancak, bu Sözleşme ve protokolleri ile güvence altına alınan insan haklarına saygının gerekli kaldığı hallerde, Mahkeme başvuruyu incelemeye devam eder.

2. Mahkeme, koşulların bunu haklı kaldığı kanısına varırsa, bir başvurunun yeniden kayda alınmasını kararlaştırabilir."

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

a. Türkiye Aleyhine Yapılan Başvurular Üzerine Verilen Kararlar

22. Yargılamaların uzun sürdüğü ve makul sürede sonuçlanmadığı gerekçesiyle Sözleşme'nin 6. ve 13. maddelerinin ihlali iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) çok sayıda başvuru yapılmıştır. AİHM; ceza ve hukuk davaları ile idari davalarda yargılamaların uzun sürdüğünü ve makul sürede sonuçlanmadığını belirterek Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM ayrıca Türk hukukunun başvuru sahiplerinin yargılamanın uzunluğuna itiraz edebileceği bir hukuk yolu sunmadığı sonucuna varmış ve Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Bahçeyaka/Türkiye*, B. No: 74463/01, 13/7/2006; *Tamar/Türkiye*, B. No: 15614/02, 18/7/2006; *Daneshpayeh/Türkiye*, B. No: 21086/04, 16/7/2009; *Sebahattin Evcimen/Türkiye*, B. No: 31792/06, 23/2/2010).

23. AİHM, çok sayıda verdiği ihlal kararlarından sonra *Ümmühan Kaplan/Türkiye* (B. No: 24240/07, 20/3/2012) kararında ise makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarına yönelik etkili bir başvuru yolu olmamasının Sözleşme'nin 13. maddesini ihlal ettiğini belirtmiş ve yapısal bir sorun olduğunu ifade ederek pilot karar usulünü uygulamıştır. AİHM, Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasına ilişkin ihlallerin Türkiye'de uzun yıllardır devam ettiğini, iç hukuk düzeninde yapısal ve sistematik bir problem oluşturduğunu, bu durumun Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile 13. maddesine aykırılık teşkil ettiğini değerlendirmiştir. AİHM tüm bu hususları gözönüne alarak Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve 13. maddesi anlamında, kararın kesinleştiği tarihten başlamak üzere en geç bir yıl içinde, Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun yürürlüğe girdiği tarihten önce AİHM'e yapılan derdest başvurularla ilgili olarak iç hukuk düzeninde uygun ve yeterli bir düzeltme sağlamaya imkân verecek etkili bir hukuk yolu düzenlenmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

24. AİHM *Müdür Turgut ve diğerleri/Türkiye* (B. No: 4860/09, 26/3/2013) kararında, 6384 sayılı Kanun ile kurulan iç hukuk yolunun *Ümmühan Kaplan/Türkiye* kararında belirttiği ilkelere uygun olup olmadığını incelemiştir. AİHM yaptığı değerlendirmede, 6384 sayılı Kanun ile oluşturulan iç hukuk yolunun makul süre şikâyetleri ile ilgili tekrar eden başvuruların incelenmesi amacıyla uygulanan pilot karar usulünün doğrudan ve somut bir sonucu olduğunu ifade etmiştir. AİHM, bu konudaki içtihadından çıkan ilkelere ve pilot kararda Sözleşme'nin 46. maddesi bağlamında varılan sonuçlara uygun olarak Türkiye'nin bir iç hukuk yolu oluşturduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin böylece Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin tavsiyelerine uygun olarak ve ilgili kişilerin Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmasını sağlayarak bir taraftan Sözleşme'nin 1. maddesinin emrettiği şekilde daha hızlı tatmin yolu sağladığı gibi, diğer taraftan da benzer önemli sayıda başvuruyu incelemek zorunda kalacak olan AİHM'in iş yükünün azalmasına katkı sağladığını, böylece bu çeşit sorunları ulusal düzeyde çözerek Sözleşme sisteminde kendisine düşen görevi yerine getirdiğini not etmiştir. AİHM, 6384 sayılı Kanun ile kurulan Komisyonun başvurularda Sözleşme'nin 13. maddesi anlamında Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasına dayanarak ileri sürdükleri yargılama süresinin uzunluğu ile ilgili şikâyetlerini sunabilecekleri ve tüketmeleri gereken bir başvuru yolu oluşturduğunu belirtmiştir.

b. *Burmych ve Diğerleri/Ukrayna Kararı*

25. Bir pilot kararın gereğinin yerine getirilmemesi üzerine AİHM, *Burmych ve diğerleri/Ukrayna* ([BD] B. No: 46852/13, 12/10/2017) kararında yeni bir çözüm yöntemi benimsemiştir. Bu karara konu olayda başvurularda, lehlerine verilen mahkeme kararlarının gereğinin yerine getirilmediğini belirterek Sözleşme'nin 6. maddesi, Sözleşme'ye ek (1) No.lu Protokol'ün 1. maddesi ve Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir.

26. AİHM daha önce Ukrayna'da mahkeme kararlarının uzun süreler boyunca uygulanmaması ve bu konuda çok sayıda başvuru yapılması üzerine *Yurly Nikolayevich Ivanov/Ukrayna* (B. No: 40450/04, 15/10/2009) kararında bu konuda yapısal bir sorun olduğunu tespit ederek pilot karar usulünü uygulamıştır. Bu kararda, 2004 yılından beri Ukrayna ile ilgili 300'den fazla başvurunun incelendiğine ve hâlen de Ukrayna aleyhine bu konuda yapılan yaklaşık 1.400 daha başvuru bulunduğuna dikkati çekmiştir. Anılan pilot kararda AİHM, mahkeme kararlarının uzun süre uygulanmadığı ve bu konudaki yapısal soruna ilişkin olarak etkili bir başvuru yolunun olmadığı tespitini yaparak Sözleşme'nin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrası ile Sözleşme'ye ek (1) No.lu Protokol'ün 1. maddesi yanında Sözleşme'nin 13. maddesinin de ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM devletin mahkeme kararlarının uygulanmaması hâlinde yeterli tazmin sağlayabilecek bir yol oluşturmaması gerektiğini belirtmiş ve bu tedbirlerin alınmasına kadar diğer başvuruların bir yıl süreyle ertelenmesine karar vermiştir (*Yuriy Nikolayevich Ivanov/Ukrayna*, §§ 78-101).

27. Pilot karardan sonra Ukrayna devleti hukuki bir düzenleme yapmasına rağmen bu yol etkisiz olduğu için 2013 yılı sonundan itibaren *Ivanov* kararına benzer davaların sayısı hızla artmaya devam etmiştir. 2/9/2014 tarihinde AİHM, artan başvuru sayısı nedeniyle *Ivanov* benzeri davaların görülmesini bir yıl daha ertelemiştir. AİHM'e 1999 yılından beri toplamda *Ivanov* kararına benzer yaklaşık 29.000 başvuru yapılmış, 2016 yılı başından itibaren başvuru sayısı artmış, ayda yapılan başvuru sayısı 200'e ulaşmıştır (*Burmych ve diğerleri/Ukrayna*, §§ 37-44).

28. *Burmych ve diğçerleri/Ukrayna* kararında AİHM pilot kararındaki tespitleri yinelenmiştir. Bu çerçevede pilot karardan bu yana Ukrayna Hükümetinin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin rehberliğine rağmen 1999'dan beri toplamda 29.000 kadar başvuruya konu olmuş sistematik sorunları gidermek için iç hukukta etkili hukuki çareler öngöremediğı açıklanmıştır. AİHM'e göre Ukrayna'nın bu konudaki süregiden başarısızlığı, kesinleşen mahkeme kararlarının icra edilmemesi şeklindeki sistematik sorunu çözölmüşüz bırakmış ve sürekli artan sayıda başvuruların önünü açmıştır. Kararda bu durumun -sadece *Ivanov* benzeri davaların değil ciddi insan hakları ihlali iddialarını içeren pek çok başvurunun beklediğı düşönlürse- AİHM'in Sözleşme'nin 19. maddesi ile belirlenen görevini gereğı gibi yerine getirmesini oldukça zorlaştırdığı ifade edilmiştir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, §§ 144-146).

29. Artan başvurular karşısında AİHM, sadece ihlal olduğu tespitiyle zararların tazminine karar verdiği yineleyen ihlal kararlarının soruna bir çözüm teşkil etmediğini -*Ivanov* kararından beri sayıları katlanarak artan aynı yönde başvurular gözetildiğinde- açıklamıştır. Nitekim Komitenin de AİHM'in aynı yönde vereceğı kararların bir çözüm olmadığını, sorunun kökenine yönelik bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ifade ettiğı belirtilmiştir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, § 147).

30. AİHM açıkça başarılı olamayan bir pilot karardan sonra başvuruya konu nitelikteki olaylar bakımından yeni bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini belirtmiştir. AİHM'e göre şu ana kadar bu hususta yaptığı şey, tazminat vermekten öteye geçmemiş ve sorun ortadan kaldırılamamıştır. AİHM *Ivanov* benzeri davaların Sözleşme'ye ve AİHM'in etkinliğine zarar verdiğini ve soruna bir çözüm sunmadığını ifade etmiştir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, §§ 167-170).

31. AİHM'e göre bütün bu hususlar, aynı sistematik ihlalden kaynaklı müteakip davalara yönelik yaklaşım şeklini değiştirmeyi gerektirmektedir. AİHM yapılması gerekenin başvurulara tek tek cevap verilmesi değil sorunun kökenindeki nedenlere yönelik katı bir yaklaşımın benimsenerek kararların icrasına ilişkin sorunlara bir çözüm bulunması olduğunu açıklamıştır. Bu yaklaşımın aynı zamanda AİHM'in, Komitenin ve davalı ülkenin Sözleşme sistemindeki rollerine de uygun düştiğünü ifade eden AİHM'e göre son 16 yıldır yaptığı gibi *Ivanov* benzeri davalarda devamlı aynı kararı vermesi ne bir işe yarayacak ne de adaletin gerçekleşmesine hizmet edecektir. Tam aksine böyle bir tavır, Sözleşme kapsamında insan haklarının korunması gereğıne hiçbir fayda sağlamayacaktır. Bu gerekçelerle AİHM, *Ivanov* benzeri davaların görölmeye devam edilmesinin meşru olup olmadığını, meşru bir gerekçe bulunamazsa Sözleşme'nin 37. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca davayı kayıttan düşürüp düşürmeyeceğini değerlendirmelidir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, §§ 172-175).

32. Kararda; bu bağlamda pilot karar usulünün amacına uygun şekilde bir devletin sistematik ihlalleri giderici önlemleri almasını sağlayamıyorsa aynı içerikteki tüm davalar için ayrı ayrı tazminata hükmedilmesinin faydasız olduğu gibi AİHM'in Sözleşme'nin etkili olarak uygulanmasını yönündeki esas görevine de uygun olmadığı belirtilmiştir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, § 177). AİHM'e göre bu noktada asıl sorumluluk taraf devletlere ait olup kararların uygulandığını izleme konusundaki görev ise Komiteye düşmektedir. Komite ve taraf devletten hem sorunun kökten çözümüne yönelik genel tedbirlerin alınması, hem de bireylerin hukukun tatmin edilmesi için uygun çarelerin öngörölməsi noktasında gerekeni yapması beklenir (*Burmych ve diğçerleri/Ukrayna*, §§ 184-195).

33. AİHM, yapısal sorunları ve bunların Sözleşme'yi ihlal ettiğini tespit edip Sözleşme'nin 46. maddesi çerçevesinde alınması gereken genel tedbirler konusunda yol göstererek pilot kararın nasıl icra edileceği hususunda üzerine düşeni yaptığını, rolünün ikincil olması ilkesi karşısında taraf devletçe ihlal kararlarının gereğinin yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (*Burmych ve diğerleri/Ukrayna*, §§ 197, 198).

34. Tüm bu gerekçelerle AİHM, Sözleşme'nin 19. ve 46. maddeleri çerçevesinde önündeki bu davalarla o ana değin yaptığı şekilde ilgilenmesinde herhangi bir yarar görmediğini açıklamıştır. AİHM'e göre *Ivanov* benzeri davalara bakılmaya devam edilmesinde Sözleşme'nin 37. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendi çerçevesinde meşru bir yan kalmamış olup anılan hükme dayanılarak başvuruların kayıttan düşürülmesine karar verilmesi gerekir (*Burmych ve diğerleri/Ukrayna*, §§ 199, 200). AİHM ayrıca Sözleşme'nin 37. maddesinin (1) numaralı fıkrasındaki "*insan haklarına saygının gerekli olduğu hallerin*" de bu davalar bakımından bir istisna teşkil etmediğini vurgulamıştır. Sonuç olarak AİHM, Sözleşme'nin 37. maddesinin (2) numaralı fıkrasındaki yetkisine halel gelmemek kaydıyla 37. maddenin (1) numaralı fıkrasının (c) bendine dayanarak başvuruların kayıttan düşürülmesine karar vermiştir (*Burmych ve diğerleri/Ukrayna*, §§ 199-208).

35. Bu çerçevede AİHM'e göre bu konuda bekleyen başvurular da işbu davaya dâhil edilmeli, karara ekli listelerdeki tüm başvurular AİHM'in dava listesinden çıkarılmalıdır. AİHM, gelecekte yapılacak başvuruları da -kabul edilemez bulunanlar hariç- doğrudan listeden çıkararak Komiteye yönlendirebileceğini belirtmiştir. Ancak müteakip *Ivanov* davalarının listeden çıkarılmasının koşullar gerektirirse Sözleşme'nin 37. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca bu davaların tekrar listeye alınmasına engel olmadığını ifade etmiştir. Bu sebeple AİHM, bu kararın verilmesinden itibaren iki yıllık bir süreçte durumu tekrar değerlendireceğini ifade etmiştir (*Burmych ve diğerleri/Ukrayna*, § 223).

V. İNCELEME VE GEREKÇE

36. Anayasa Mahkemesinin 25/7/2023 tarihinde yapmış olduğu toplantıda başvuru incelenip gereği düşünüldü:

A. Adli Yardım Talebi Yönünden

37. Başvurucu, bireysel başvuru harç ve masraflarını karşılayacak geliri olmadığını beyan ederek adli yardım talebinde bulunmuştur.

38. Anayasa Mahkemesinin *Mehmet Şerif Ay* (B. No: 2012/1181, 17/9/2013) kararında belirtilen ilkeler dikkate alınarak geçimini önemli ölçüde güçleştirmeksizin yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksun olduğu anlaşılan başvurusunun açıkça dayanaktan yoksun olmayan adli yardım talebinin kabulüne karar verilmesi gerekir.

B. Başvurucunun İddiaları

39. Başvurucu, asliye hukuk mahkemesinde açtığı tapu iptali ve tescili davasının devam ettiğini belirterek makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

C. Değerlendirme

40. Anayasa'nın "*Hak arama hürriyeti*" kenar başlıklı 36. maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."

41. Anayasa'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin korunması*" kenar başlıklı 40. maddesi şöyledir:

"Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir."

Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır."

Kişinin, Resmî görevliler tarafından vakti haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır."

42. Anayasa'nın "*Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması*" kenar başlıklı 141. maddesinin dördüncü fıkrası şöyledir:

"Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir."

43. Anayasa'nın "*Görev ve yetkileri*" kenar başlıklı 148. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları şöyledir:

"Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır."

Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz."

44. 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkı*" kenar başlıklı 45. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları şöyledir:

"(1) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir."

(2) İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmiş idari ve yargusal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir."

45. 6216 sayılı Kanun'un "Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi" kenar başlıklı 48. maddesi şöyledir:

"(1) Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47 nci maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir.

(2) Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

(3) Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

(4) Kabul edilemezlik kararları kestirir ve ilgililere tebliğ edilir.

(5) Kabul edilebilirlik şartları ve incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İçtüzükle düzenlenir."

46. İçtüzük'ün "Pilot karar usulü" kenar başlıklı 75. maddesi şöyledir:

"(1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, komuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözülür; çözülmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.

(2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvuruçunun istemi üzerine başlatabilir.

(3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır.

(4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir.

(5) Bölüm pilot kararla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir."

47. İçtüzük'ün "Düşme kararı" kenar başlıklı 80. maddesi şöyledir:

"(1) Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir:

a) Başvuruçunun davadan açıkça feragat etmesi.

b) Başvuruçunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.

c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

(2) Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli olduğu hâllerde incelemeye devam edebilir."

1. Genel İlkeler

48. 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrasında davadan feragat hâlinde düşme kararı verileceği belirtilmiştir. Bunun yanında aynı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasında bireysel başvuruların incelenmesinde bu Kanun ve İçtüzük'te hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

49. Anılan hükümler çerçevesinde bireysel başvurunun niteliği de gözetilerek İçtüzük'ün 80. maddesinde düşme kararı verilebilecek durumlar sayılmıştır. Buna göre (a) başvuruca'nın davadan (başvurudan) açıkça feragat etmesi, (b) başvuruca'nın davasını (başvurusunu) takipsiz bıraktığının anlaşılması, (c) ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması, (ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi hâllerinde Bölümler veya Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında düşme kararı verilebilir.

50. İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendinde, diğer bentlerde yazılan ve özel olarak düzenlenen sebepler dışında *herhangi bir başka gerekçeden ötürü* başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi gerekçesiyle düşme kararı verilebileceği belirtilmiştir (*Mehmet Haberal* (2), B. No: 2014/1050, 28/5/2014; benzer nitelikteki karar için bkz. *Özgür Uyanık/Türkiye* (k.k.), B. No: 5592/10, 28/5/2019). Bu hükme göre hangi gerekçenin başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılıp kılmadığının takdiri ve değerlendirme yetkisi Anayasa Mahkemesine aittir. İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde yazılı sebepler başvuruca'nın talebi veya takibine dayalı olarak, (c) bendi Anayasa Mahkemesinin iradesi dışında ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına dayalı olarak verilebilecek kararlara ilişkindir. 80. maddenin (ç) bendinde ise yetki Anayasa Mahkemesine aittir. Anayasa Mahkemesi ilk üç bent dışında tespit ettiği herhangi bir gerekçeyle de düşme kararı verebilir.

51. İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre düşme kararı verilebilmesi için ilk üç bentte yazılı gerekçelerden farklı başka bir gerekçeye dayalı olarak başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin görülmemesi gerekir. Diğer taraftan anılan maddenin (2) numaralı fıkrası da ayrı bir koşulu düzenlemektedir. İnsan haklarının güvence altına alınması ve korunması, anayasal sistemlerin temel amaçlarından biridir. İddiaya konu olay yönünden hukuk sisteminde bir sorun olduğu, hak ve özgürlüklerin korunması, kapsam ve sınırlarının belirlenmesi noktasında yeni ilke ve yaklaşımların ortaya konulması gerektiği durumlarda veya yapısal bir sorunun çözümünün gerekmesi hâlinde Anayasa Mahkemesi, başvuru hakkında düşme kararı vermek yerine başvuruyu incelemeye devam edebilir. Öte yandan belirtmek gerekir ki temel hakların korunması, esas olarak insan onurunun korunmasına hizmet eder. Anayasa'nın 2. maddesi *insan haklarına saygılı olmayı*, Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında saymıştır. Buna göre insan onurunun korunması,

insan haklarına saygının bir gereğidir. Anayasa Mahkemesi, insan haklarının ve insan onurunun korunmasını gerektiren bir durumun tespiti hâlinde başvuru hakkında düşme kararı vermek yerine başvuruyu incelemeye devam edebilir.

2. İlkelerin Olaya Uygulanması

a. Başvurunun İncelenmesinin Sürdürülmesini Haklı Kılan Bir Nedenin Olup Olmadığı

52. Öncelikle eldeki başvuru yönünden İçtüzük'ün "Düşme kararı" kenar başlıklı 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre "bölümler ya da komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin" olup olmadığının belirlenmesi gerekir.

53. Makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili temel ilkeler hukuk davaları yönünden *Güher Ergun ve diğerleri* (B. No: 2012/13, 2/7/2013) başvurusunda belirlendikten sonra idari davalar yönünden *Selahattin Akyıl* (B. No: 2012/1198, 7/11/2013) ve ceza davaları yönünden de *B.E.* (B. No: 2012/625, 9/1/2014) kararlarında benzer şekilde temel ilkeler ortaya konulmuştur. Anayasa Mahkemesi, anılan kararlarda belirtilen ilkeler doğrultusunda 55.000'den fazla başvuruda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

54. Sözleşme ve Anayasa ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkının temel güvencelerinden biri olan yargılamaların makul sürede tamamlanmasına yönelik olarak gerek uluslararası kuruluşlar gerekse yasama, yürütme ve yargı organlarının çeşitli tedbirler aldığı bilinmektedir. Nitekim İnsan Hakları Eylem Planı'nda da makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesi hedefinde yer alan yargıda hedef süre uygulamasıyla dava ve soruşturmanın makul sürede tamamlanması amaçlanmıştır (*Nevriye Kuruç* [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022, §§ 72-84). Ayrıca AİHM, *Ümmühan Kaplan/Türkiye* kararında da bu konuda yapısal bir sorun olduğunu ve etkili bir başvuru yolunun bulunmadığını belirterek pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir. Bu karar üzerine 6384 sayılı Kanun ile makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla AİHM'e yapılmış başvuruları inceleme yetkisi ve görevi Adalet Bakanlığı Tazminat Komisyonu Başkanlığına (Tazminat Komisyonu) verilmiştir.

55. Anayasa Mahkemesine yapılan çok sayıda başvuru üzerine de bu defa 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesi ile "*Anayasa Mahkemesinde bulunan bazı bireysel başvurular hakkında Komisyona müracaat*" düzenlenmiştir. Anılan hüküm ile geçici 2. maddenin yürürlüğe girdiği 31/7/2018 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan bireysel başvuruların başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararının tebliğinden itibaren üç ay içinde yapılacak müracaat üzerine Tazminat Komisyonu tarafından incelenebileceği düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden sonra Anayasa Mahkemesi, Tazminat Komisyonuna başvurunun ilk bakışta şansı sunma ve yeterli giderim sağlama kapasitesi olduğunu kabul ederek 31/7/2018 tarihi itibarıyla derdest olan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair şikâyetlere ilişkin başvurularda başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir (*Ferat Yüksel*, B. No: 2014/13828, 12/9/2018).

56. Anayasa Mahkemesi *Nevriye Kuruç* kararında, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak yapısal bir sorun bulunduğunu, bu yapısal sorunun giderilmesi için alınan her türlü tedbire rağmen makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya

çıkacak zararların tazmin edilmesi için Anayasa'nın 40. maddesi gereğince bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerektiğini tespit etmiştir. *Nevriye Kuruç* kararında başvurucunun makul sürede yargılanma hakkının ve bu hakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine, yapısal sorunun giderilmesi için pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir. Kararda yapısal sorunun giderilmesi amacıyla kanuni bir düzenleme yapılması için kararın Türkiye Büyük Millet Meclisine (TBMM) gönderilmesine ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların incelenmesinin dört ay süreyle ertelenmesine hükmetmiştir.

57. Anayasa Mahkemesince verilen *Nevriye Kuruç* kararının yayımlanmasından sonra 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde 28/3/2023 tarihli ve 7445 sayılı Kanun'un 40. maddesi ile değişiklik yapılmıştır. 5/4/2023 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren geçici 2. maddeye göre 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı veya mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da icra edilmediği iddialarıyla yapılan başvurulara ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verdiği kabul edilemezlik kararından sonra Tazminat Komisyonuna başvuru yapılmasının yolu açılmıştır. Anayasa Mahkemesi anılan değişiklikten sonra verdiği *Veyssi ADO* ([GK] B. No: 2022/100837, 27/4/2023) kararında, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla yapılan başvurulara ilişkin olarak Tazminat Komisyonuna başvuru yolunun tüketilmesi gereken yol olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle anılan ihlal iddiasıyla 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesinde derdest olan başvuruda başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir (*Veyssi ADO*, §§ 46-51). 9/3/2023 tarihinden sonra yapılan başvurular yönünden ise herhangi bir mekanizma getirilmemiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin pilot karar olarak verdiği *Nevriye Kuruç* kararının gereği tam olarak yerine getirilmemiş, yalnızca belli bir tarihe kadar derdest başvurular yönünden Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirilmiştir.

58. Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun ikincil nitelikte bir başvuru yolu olduğunun hatırla tutulması gerekir. Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle genel yargı mercilerinde olağan kanun yolları ile çözüme kavuşturulması esastır. Bireysel başvuru yoluna, iddia edilen hak ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması içinde giderilememesi durumunda başvurulabilir (*Bayram Gök*, B. No: 2012/946, 26/3/2013, § 18). Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlalin tespiti ile bu sebeple uğranılan zararların tazminat suretiyle giderimini içeren etkili bir başvuru yolunun olmaması bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Anayasa Mahkemesi ihlal iddialarını ilk elden, doğrudan inceleyen bir merci olmadığı gibi bu şekilde bir inceleme yapması bireysel başvurunun amacı ile de bağdaşmayacaktır (*Nevriye Kuruç*, §§ 85-87).

59. Öte yandan bireysel başvuru hakkı Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Anayasa'nın 40. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkı, Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlenen bireysel başvuru hakkının kullanılmasını ve bu yolun etkili bir şekilde işlenmesini sağlayan, bireysel başvurudan önce başvurulabilecek idari ve yargısal başvuru yollarının oluşturulması gereğini ifade etmektedir. Anayasa Mahkemesine makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların sayısı dikkate alındığında bu iddiaların ilk elden Anayasa Mahkemesince incelenmesi, Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlenen bireysel başvuru hakkının kullanılmasını ve bu yolun etkili bir şekilde işlenmesini de önemli ölçüde güçleştirmektedir. Dolayısıyla Anayasa'nın 40. maddesi ve 148. maddesinin üçüncü fıkrası dikkate alındığında makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak mağduriyetlerin giderilmesi için Anayasa Mahkemesine

bireysel başvuruda bulunma hakkından önce etkili bir yola başvurma imkânı tanınması gerekir. Oluşturulacak bu başvuru yolunun ve ilgili yargısal yolların tüketilmesinden sonra Anayasa Mahkemesine başvuru imkânının olduğu da açıktır (*Nevriye Kuruç*, §§ 88-91).

60. Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruların sayısı ve Anayasa Mahkemesinin verdiği ihlal kararları incelendiğinde makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açan yapısal bir sorunun mevcut olduğu değerlendirilmiştir. Bu yapısal sorunun giderilmesi için alınan her türlü tedbire rağmen makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak zararların tazmin edilmesi için Anayasa'nın 40. maddesi gereğince bireysel başvurudan önce etkili bir başvuru yolunun kurulması gerekir (*Nevriye Kuruç*, § 97).

61. Anayasa Mahkemesi *Nevriye Kuruç* kararında, makul sürede yargılanma hakkının ihlalinin yapısal bir sorundan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Anayasa'nın *Başlangıç* bölümünde, kuvvetler ayrımının devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmediği ancak belli yetki ve görevlerin kullanılmasından ibaret olduğu, erkler arasında medeni bir iş bölümü ve iş birliği ilişkisinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen yetki ve görevlerini yerine getirerek makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla ilgili olarak başvuru yapılabilecek etkili bir yolun ihdas edilmesi gerektiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla kararın bir örneği, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer alan bir temel hak ve hürriyetin ihlaline yol açtığı tespit edilen söz konusu yapısal sorunun çözümü için TBMM'ye de bildirilmiştir (*Nevriye Kuruç*, § 113).

62. Anayasa Mahkemesince verilen bu pilot karar 22/7/2022 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde yapılan değişiklikle sadece Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan başvurulara ilişkin olarak Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce müracaat edilebilecek idari veya yargısal bir mekanizma kurulmamış, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası kapsamındaki başvuruların doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılmasına devam edilmiştir.

63. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesince verilen pilot karara (*Nevriye Kuruç* kararı), İnsan Hakları Eylem Planı'nda belirlenen ilkelere, yasama ve yürütme organlarının ortaya koyduğu hedeflere rağmen makul sürede yargılama yapılmaması nedeniyle ortaya çıkan zararların telafi edilmesi amacıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce başvuru yapılabilecek daimî bir başvuru yolunun ihdas edilmediği tespit edilmiştir.

64. Bu durumda anılan pilot kararın gereğinin yerine getirilmemesi sebebiyle bundan sonra yapılacak başvurular yönünden ikincillik ilkesine uygun olacak ve kararın icrası sürecini de gözetecek bir yaklaşımla başvuruların ele alınması ihtiyacı doğmuştur.

65. İltizâk'ın 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre "*Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi*" hâlinde düşme kararı verilebilir. Anılan hükümdeki "*saptanan başka bir gerekçe*" ibaresinden anlaşılan, Anayasa Mahkemesinin bu saptamayı yapabileceği ve bu durumda başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini gerekli görmeyebileceği şeklindedir. Bununla birlikte İltizâk'ın 80. maddesinin (2) numaralı fıkrasındaki şartlar varsa yani "*Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerin*" bulunması durumunda başvurunun incelenmesine devam edilebilir.

66. Anayasa Mahkemesine yapılan başvurular incelendiğinde 1/12/2022 tarihi itibarıyla derdest 130.000 başvurunun 80.000'inin makul sürede yargılama hakkının ihlali iddiasına ilişkin olduğu görülmüştür. Anayasa Mahkemesi ilk defa makul sürede yargılanma hakkının ihlaline karar verdiği 2/7/2013 tarihinden bugüne kadar 55.000'den fazla başvuruda benzer nitelikte ihlal kararları vermiştir. *Nevriye Kuruç* kararında da ayrıntılı olarak açıklandığı üzere Anayasa'nın 40. maddesi ve 148. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince, ikincillik ilkesi doğrultusunda makul sürede yargılanma hakkının ihlali nedeniyle ortaya çıkacak mağduriyetlerin giderilmesi için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmasından önce etkili bir tazminat yolunun oluşturulması gerekir (*Nevriye Kuruç*, § 91).

67. Yargılaması makul sürede tamamlanmayan herkese Anayasa Mahkemesince ilk elden süreli olarak tazminatlar ödenmesi söz konusu yapısal sorunu ortadan kaldırmadığı gibi bu başvuruların bu şekilde incelenmeye devam edilmesi Anayasa koyucunun Anayasa Mahkemesine yüklediği misyon ile verilen görev ve yetkilerin niteliği ile de bağdaşmamaktadır. Yapısal sorunun mevcut olduğu tespit edildiğine göre her başvurunun Anayasa Mahkemesince ayrı ayrı değerlendirilmesinden öte sorunu kalıcı olarak çözebilecek başka araçların da değerlendirilmesi Anayasa koyucunun öngördüğü biçimde temel hak ve hürriyetleri koruyan etkili bir bireysel başvuru sisteminin devamı bakımından zorunludur. Bu yaklaşım Anayasa Mahkemesinin ve diğer anayasal organların temel hak ve hürriyetleri koruma yükümlülükleri bağlamındaki rollerine de uygun olacaktır. Bu *gerekçeden ötürü* Anayasa Mahkemesinin başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden olup olmadığını değerlendirmesi gerekir.

68. Yukarıda da değinildiği üzere Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkına ilişkin alınan tüm tedbirlere rağmen oluşabilecek zararları gidermeyi amaçlayan etkili bir başvuru yolunun mevcut olmadığına dair yapısal sorunu tespit etmiş ve bu anayasal sorunun çözümü için kararı TBMM'ye göndermiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi üzerine düşen anayasal yükümlülüğü yerine getirmiş olup sorunun çözümü ancak *Nevriye Kuruç* pilot kararının gereği olarak böyle bir etkili hukuk yolunun yasama organı tarafından oluşturulması ile mümkün olabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesinin mevcut aşama itibarıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların esasını incelemeyi sürdürmesi *Nevriye Kuruç* kararına ve bu kararda açıklandığı üzere bireysel başvurunun ikincillik ilkesine aykırı olur.

69. Diğer bir deyişle *Nevriye Kuruç* kararında belirtilen ilkeler doğrultusunda Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan idari veya yargısal bir başvuru yolunun oluşturulmaması, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarının Anayasa Mahkemesince ilk elden incelenmesine devam edilmesi verilen pilot kararın anlam ve önemini ortadan kaldıracaktır.

70. Öte yandan makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce başvuru yapılabilecek, bu ihlal iddiasını giderebilecek ve yeterli bir giderim sağlayabilecek idari veya yargısal etkili bir başvuru yolunun ihdas edilmesinden sonra anılan başvuru yolu olağan kanun yolu olacağı için bu başvuru yolunun tüketilmesi zorunluluğu doğacaktır. Elbette kurulacak bu başvuru yolunun tüketilmesinden sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılması mümkündür. Anayasa Mahkemesine yapılacak başvurunun ikincil nitelikte yani olağan kanun yollarının tüketilmesinden sonra yapılabilecek anayasal bir başvuru yolu olduğu tekrar hatırlanmalıdır.

71. Açıklanan gerekçelerle ve *Nevriye Kuruç* pilot kararının gereği olarak makul sitede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruların ilk elden Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesi mümkün olmayıp söz konusu pilot karar doğrultusunda etkili bir başvuru yolu oluşturulduktan sonra anılan başvuruların incelenebileceği sonucuna varılmıştır.

b. İncelemeyi Gerekli Kılan İstisnai Hâllerden Birinin Mevcut Olup Olmadığı

72. Başvurunun ayrıca 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının incelemeyi gerekli kılıp kılmadığı da değerlendirilmelidir.

73. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamında objektif ve subjektif olmak üzere iki temel işlevinin bulunduğu hatırlanmalıdır. Anayasa Mahkemesinin Anayasa'yı yorumlama ve uygulama şeklinde ortaya çıkan objektif işlevinin subjektif işlevine göre ön planda olduğu gözönünde bulundurulmalıdır. Zira bireysel başvuru yolunun temel ilkelerinden ikincilik ilkesi ile bunun yansıması olarak Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer verilen bireysel başvuruda bulunulmadan önce başvuru yollarının tüketilmesi şartı dikkate alındığında temel hak ve özgürlüklerin korunmasında öncelikle kamu makamları ve derece mahkemelerinin, sonrasında ise Anayasa Mahkemesinin rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin ilk elden kamu makamları ve derece mahkemeleri tarafından korunması gerekir. Belli bir meselede bu merciler tarafından Anayasa'ya uygun korumanın sağlanmadığının ileri sürülmesi hâlinde bireysel başvuru yapılabilir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi o meseleye ilişkin olarak Anayasa'yı yorumlayarak bir karar verir. Bundan sonra kamu makamları ve derece mahkemelerinin aynı meseleye ilişkin uygulamalarını bu yorum çerçevesinde gerçekleştirmeleri beklenir. Aksi durum, aynı meseleye ilişkin tüm uyumsuzlukların Anayasa Mahkemesi önüne taşınması sonucunu doğurur. Bu şekilde işleyen bir bireysel başvuru yolunun sürdürülebilmesi ise imkânsızdır. Söz konusu yolun işlerliğini devam ettirmesinde Anayasa Mahkemesinin Anayasa'yı yorumlamasının kritik önemi vardır. Bu işlevini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ise -her bir başvuruda bireysel adaleti sağlamaktan ziyade- Anayasa Mahkemesinin daha önce Anayasa'yı yorumlamadığı meselelere odaklanmasına bağlıdır (K.V. [GK], B. No: 2014/2293, 1/12/2016, § 53).

74. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında tek merci olmasa da nihai mercidir. Temel hak ve özgürlüklere saygı kamu gücünü kullanan bütün makamların anayasal görevidir. Bu görev yerine getirilirken Anayasa Mahkemesinin Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması, temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi, insan haklarının gerekli kıldığı hâllere ilişkin olarak verdiği kararların dikkate alınması ve Anayasa hükümlerinin yorumuyla varılan sonuçların değerlendirilmesi beklenir.

75. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki objektif işlevi, yapısal ve sistemik sorunların tespiti ile bu konularda ihlal kararları vererek yeni ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek suretiyle temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamaktır.

76. Anayasa Mahkemesince Anayasa hükümleriyle ilgili olarak daha önce yorumlanmamış meselelerin söz konusu olduğu veya daha önce yorumlanmış olsa da yaşanan değişim ve gelişmelere göre yeniden yorumlanması gereken durumların söz konusu olması hâlinde başvuru hakkında düşünce kararı verilmesi yerine incelemeye devam edilebileceği

gözetiminde bulundurulmalıdır. Bunun yanında Anayasa ile Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer alan temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının incelenmeyi gerekli kıldığı durumlarda da başvuruların esasının incelenmesi gerekir.

77. Anayasa Mahkemesi hukuk davalarında makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan *Güher Ergun ve diğerleri* (B. No: 2012/13, 2/7/2013), idari davalar yönünden *Selahattin Akın* (B. No: 2012/1198, 7/11/2013), ceza davaları yönünden de *B.E.* (B. No: 2012/625, 9/1/2014) kararlarında bütün ilkeleri ortaya koymuştur. *Nevriye Kuruç* kararında da değinildiği üzere yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler nedeniyle yargılama sisteminde çözüm bekleyen uyuşmazlıkların uzun bir süre içinde artması ve birikmesi sonucu yargılamalarda makul sürenin aşılması Anayasa'nın 36. maddesinin ihlaliine yol açmaktadır. Anayasa'nın 36. maddesi gereğince, yargılama sisteminin mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğünü yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi zorunludur (*Nevriye Kuruç*, § 69). Bu çerçevede kararda; Anayasa'nın 36. maddesinde yer alan makul sürede yargılanma hakkının korunmasının sağlanabilmesi, kamu makamlarının kişilerin bu haklarını ihlal etmelerinin önüne geçilebilmesi için makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarına ilişkin olarak başvuruda bulunulabilecek etkili hukuk yollarının bulunması gerektiğinin açık olduğu vurgulanmıştır. Anayasa Mahkemesi ayrıca bu yolun şikâyet konusu yargılamanın veya davanın uzun sürmesi nedeniyle ortaya çıkacak zararları giderecek çözümler sunabilmesi gerektiğini açıklamıştır (*Nevriye Kuruç*, § 70).

78. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili olarak Türk hukuk sisteminde mevcut olan yapısal sorunları bireysel başvuru kapsamında tespit etmiştir. Anılan pilot kararın uygulanması sürecinde bu aşama itibarıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası ile ilgili başvuruları, Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygı kapsamında incelenmeyi gerekli kılan bir husus bulunmamaktadır. Zira Anayasa Mahkemesi, ikincillik ilkesinin gereği olarak Anayasa'nın 40. ve 148. maddeleri uyarınca bu gibi başvuruların ancak etkili bir idari veya yargısal yol oluşturulduktan sonra bireysel başvuruya konu edilebileceğini zaten *Nevriye Kuruç* kararında açıklıkla belirtmiştir. Aksine bir yaklaşım yani her bir başvurunun ilk elden, doğrudan Anayasa Mahkemesince incelenmesi -makul sürede yargılanma hakkını ilgilendiren başvuruların katlanarak artan sayısı da dikkate alındığında- Anayasa Mahkemesinin Anayasa'nın yorumlanması ve uygulanması ile temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi işlevini yerine getirmesini önemli ölçüde olumsuz etkileyecektir. Bunun ise bireysel başvurunun objektif amacı olan insan haklarına saygı kapsamında temel hak ve hürriyetlerin korunması misyonunun gerçekleşmesini engelleyeceği ortadadır.

79. Anayasa Mahkemesinin Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerin hiçbirini içermeyen on binlerce başvuruyu ilk elden incelemek zorunda kalması yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü gibi diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelemesini güçleştireceği gibi bizzatlı Anayasa Mahkemesi önünde geçen süre bakımından makul sürede yargılanma sorununa da yol açabilecektir. Nitekim AİHM bazı başvurularda Anayasa Mahkemesi önünde geçen süreyi dikkate alarak incelemenin makul bir sürede yapılıp yapılmadığını değerlendirmektedir (Sözleşme'nin 5. maddesi yönünden bkz. *Sabuncu ve diğerleri/Türkiye*, B. No: 23199/17, 10/11/2020, §§ 197-200; Sözleşme'nin 6. maddesi yönünden bkz. *Çevikel/Türkiye*, B. No: 23121/15, 23/5/2017, §§ 34-66). Dolayısıyla makul

sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelemek, diğer başvurular yönünden Anayasa Mahkemesi önündeki süreç bakımından da ayrı bir makul süre sorununa yol açacağından yine Anayasa'nın 148. maddesinin gerekçesinde yer alan amaçlar ile örtüşmeyen sonuçlar doğurabilecektir.

80. Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasına ilişkin başvuruları incelemesi, bu aşamadan sonra temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi açısından bir önem taşımamakta; Anayasa Mahkemesi bu başvurularda bir anlamda *tazminat mahkemesi* işlevi görmektedir. Yalnızca tazminat miktarının belirlenmesinden ibaret bu kararların 55.000'den fazla ihlal kararından sonra insan haklarının korunması ve geliştirilmesine artık bir katkı sağlamadığı da açıktır.

81. Bu açıklamalar ışığında makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulardaki inceleme yöntemi, verilen ihlal kararının sayısı ve pilot kararda belirtilen ilkeler dikkate alındığında anılan ihlal iddiasıyla yapılan başvuruların Anayasa Mahkemesince incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmadığı ortadadır.

3. Sonuç

82. Bu durumda *Nevriye Kuruç* pilot kararındaki ilke ve esaslar dikkate alındığında İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre, yukarıda ayrıntıları ile belirtilen gerekçelerden ötürü makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediği için başvurunun düşmesine karar verilmesi gerekir.

83. Bu doğrultuda 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesi ile 9/3/2023 (bu tarih dâhil) tarihine kadar Anayasa Mahkemesi önünde makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasına ilişkin derdest başvurular için Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirildiğinden 10/3/2023 tarihinden itibaren yapılan başvurularda düşme kararı verilmesi gerekir.

84. Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yapılabilecek idari veya yargısal başvuru yolunun ihdas edilmesi hâlinde anılan yolun etkili ve erişilebilir olup olmadığı, yeterli bir giderim sağlayıp sağlamadığı hususlarında Anayasa Mahkemesince yeniden bir değerlendirme yapılacaktır.

85. Öte yandan İçtüzük'ün 80. maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtilen "*Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli olduğu*" bir hâlin varlığının tespit edilmesi durumunda anılan ihlal iddiasıyla doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılan başvurularda tekrar değerlendirme yapılabileceği izahtan varestedir.

86. Sonuç olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediğinden* düşmesine karar verilmesi gerekir.

VL HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle;

A. Adli yardım talebinin KABULÜNE,

B. Başvurunun *incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi nedeniyle* DÜŞMESİNE M. Emin KUZ, Yıldız SEFERİNOĞLU ve Selahaddin MENTES'in karşılığı ve OYÇOKLUĞUYLA,

C. 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 339. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca tahsil edilmesi mağduriyetine neden olacağından adli yardım talebi kabul edilen başvurusunun yargılama giderlerini ödemekten TAMAMEN MUAF TUTULMASINA 25/7/2023 tarihinde karar verildi.

KARŞIOY GEREKÇESİ

Tapu iptali ve tescil davasında adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin başvurunun düşmesine karar verilmiştir.

Kararın gerekçesinde; konuya ilişkin pilot kararımıza rağmen, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce başvuru yapılabilecek sürekli bir mekanizma oluşturulmadığı, yapısal sorun tespit edildiği hâlde bu konudaki bütün ihlal iddialarının Anayasa Mahkemesince ilk elden incelenmesine devam edilmesinin ikincillik ilkesi ile bağdaşmayacağı gibi artan iş yükü sebebiyle Mahkemenin diğer başvuruları da makul sürede inceleyememesine yol açacağı ve Anayasa ile verilen temel hak ve hürriyetleri koruma işlevinin zarar göreceği, bu sebeple Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediği belirtilerek düşme kararı verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kararda da açıklandığı üzere, yargılamaların uzun sürdüğü ve makul sürede sonuçlanmadığı iddiasıyla yapılan başvurularda AİHM, Sözleşmenin 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasında düzenlenen adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair çok sayıda karar vermiş; *Ömmühan Kaplan/Türkiye* kararında ise, söz konusu ihlalin ülkemizde uzun yıllardır devam ettiğini ve iç hukuk düzeninde yapısal ve sistematik bir sorun oluşturduğunu belirterek uygun ve yeterli bir düzeltme sağlamaya imkân verecek etkili bir hukuk yolu oluşturulması gerektiği yönünde pilot karar usulü uygulamıştır (B. No: 24240/07, 20/3/2012).

AİHM, benzer başka kararlarında da bu çeşit sorunların ulusal düzeyde çözülmesinde kendisine düşen görevi yerine getirdiğini belirtmiştir.

Çoğunluğun kararında isabetli bir şekilde vurgulanan ikincillik ilkesi bireysel başvuru hukuku ve özellikle temel hakların etkin bir şekilde korunması bakımından büyük önem taşımakla birlikte, etkili bir başvuru yolu oluşturulmayan durumlarda, Mahkememizin bu gerekçeyle başvuruları incelememesi de temel hak ve hürriyetlerin korunmasına bir katkı sağlamayacaktır. Bu nedenle, etkili bir başvuru yolunun oluşturulmaması ilgili temel hakkın incelenmemesini değil, o hakla birlikte etkili başvuru hakkının da ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilmesini gerektirir.

Anayasanın 36. ve Sözleşmenin 6. maddeleri kapsamında kaldığı tartışmasız olan ve yapısal sorunlardan dolayı sıklıkla ihlal edilen makul sürede yargılanma hakkı ile ilgili çok sayıda kararımızla bu konudaki içtihadımızın ortaya çıktığı ve bu nedenle mezkûr başvuruların anayasal öneminin kalmadığı veya -AİHM'in yaptığına benzer şekilde- Anayasa Mahkemesinin bu konuda kendisine düşen görevi yerine getirdiği söylenemeyeceği gibi, *Nevriye Kuruç* kararında işaret edilen sürekli ve etkili bir başvuru yolunun oluşturulmaması sebebiyle bu konudaki bireysel başvuruların altından kalkılması zor sayılara ulaşması da düşme kararı verilmesini haklı göstermez.

Esasen söz konusu hakkın ihlaline yol açan yapısal ve sistematik sorun, bu konudaki mağduriyetin tam olarak giderilmesini sağlamayan, bir nebze hafifletilmesi için de son çare olarak görülmesi gereken tazminat talepleri konusunda Anayasa Mahkemesine başvurulmadan önce gidilebilecek etkili ve sürekli bir yol kurulmaması değil, yıllardır

Ülkemizde yargılamaların uzamasına ve adaletin gecikmesine yol açan sebeplerin varlığını sürdürmesidir.

Herkes tarafından kabul edilen ancak gereği yapılmayan "geciken adalet, adalet değildir" söyleminin zorunlu kıldığı tedbirler alınıncaya kadar, bu yapısal ve sistematik sorunun adil yargılanma hakkının ihlaline yol amaya devam edeceği de açıktır.

Bu itibarla yukarıdaki pilot kararımızda (*Nevriye Kuruç* [GK], B. No: 2021/58970, 5/7/2022) belirtilen yapısal sorunların ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacak tedbirlerin alınmasına; bu kapsamda, sadece yapılacak bireysel başvurulardan önce gidilebilecek etkili ve sürekli bir başvuru yolu oluşturulana kadar değil, aynı zamanda ülkemizde yargılamaların uzamasına yol açan temel sorunları çözecek diğer düzenlemelerin de yapılmasına kadar, makul sürede yargılanma hakkı ve bu hakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddiaların Mahkememizce incelenmesine devam edilmesi gerekir.

Yukarıda açıklanan sebeplerle, bu konudaki başvuruların incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan nedenler bulunduğundan, İçtüzüğün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının () bendine göre düşme kararı verilemeyeceği; bu nedenle, incelenen başvurunun da kabul edilebilir olduğuna ve anılan hakların ihlal edildiğine karar verilmesi gerektiği düşüncesiyle gunluğun düşme kararına karşıyım.

ye
M. Emin KUZ

KARŞIOY GEREKÇESİ

Tapu iptali ve tescil davasının uzun sürmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruda başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi nedeniyle düşme kararı verilmiştir.

Kararda ifade edildiği üzere Anayasa Mahkemesi ilk olarak *Güher Ergun ve diğerleri* (B. No: 2012/13, 2/7/2013) kararında adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarını incelemiştir. Mahkeme bu kararında esas yönünden yaptığı inceleme neticesinde makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ve başvurularda tazminat ödenmesine karar vermiştir (*Güher Ergun ve diğerleri*, §§ 64-69).

Anayasa Mahkemesi *Nevriye Kuruç* ([GK] B. No: 2021/58970, 5/7/2022) kararında ise makul sürede yargılanma hakkı ve bu hakla bağlantılı olarak etkili başvuru hakkı kapsamında Anayasa Mahkemesine başvuru yapmadan önce başvurulabilecek etkili idari veya yargısal başvuru yollarının oluşturulmadığını, bu meselelerin yapısal bir sorun olduğunu belirterek makul sürede yargılanma hakkı ile bu hakla bağlantılı etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine ve pilot karar usulünün uygulanmasına karar vermiştir.

Nevriye Kuruç kararının yayımlanmasından sonra, 6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde 28/3/2023 tarihli ve 7445 sayılı Kanun'un 40. maddesi ile değişiklik yapılmıştır. 5/4/2023 tarihinde yürürlüğe giren geçici 2. maddeye göre 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı veya mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da icra edilmediği iddialarıyla yapılan başvurulara ilişkin olarak Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verdiği kabul edilemezlik kararından sonra Tazminat Komisyonuna başvuru yapılmasının yolu açılmıştır. Mahkeme bu değişiklikten sonra verdiği *Veysi Ado* ([GK] B. No: 2022/100837, 27/4/2023) kararında, yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla yapılan başvurulara ilişkin olarak Tazminat Komisyonuna başvuru yolunun tüketilmesi gereken başvuru yolu olduğunu belirtmiş ve anılan ihlal iddiasıyla ilgili 9/3/2023 tarihi itibarıyla derdest başvuruda başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir (*Veysi Ado*, §§ 46-51). 9/3/2023 tarihinden sonra yapılan başvurular yönünden ise herhangi bir mekanizma getirilmemiştir.

6384 sayılı Kanun'un geçici 2. maddesinde yapılan değişiklik ile 9/3/2023 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi önünde derdest olan yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmadığı iddiasıyla yapılan başvurulara ilişkin olarak Tazminat Komisyonuna başvuru imkânı getirilmişse de anılan tarihten sonra makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce başvuru yapılabilecek bir mekanizma oluşturulmamış, yasama organınca bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

14/3/2023 tarihinde yapılan başvuru konusu olayda başvuru, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasında bulunmuştur. Başvuruyu değerlendiren Mahkeme:

- Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli olduğu hallerin hiçbirinin bu başvurunun incelenmesinde artık önem arz etmediğini dolayısıyla

İçtüzük'ün 80. maddesinin (2) numaralı fıkrasının makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasını içeren başvurularda uygulanması olasılığının bulunmadığını,

- *Makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarının Mahkemece ilk elden incelenmesine devam edilmesinin, pilot karar niteliğindeki Nevriye Kuruç kararının anlam ve önemini de ortadan kaldıracığını,*

- *Mahkemenin Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerin hiçbirini içermeyen binlerce başvuruyu incelemek zorunda kalmasının yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü gibi diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmesini güçleştireceğini ve blzatlı Anayasa Mahkemesi önünde geçen süre bakımından bir makul sürede yargılanma sorunu da yol açabileceğini,*

- *Mahkemenin makul sürede yargılama yapılmadığı iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmesinin, bu aşamadan sonra temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi açısından bir önem taşımadığını, Mahkemenin bu başvurularda bir anlamda tazminat mahkemesi işlevine büründüğünü,*

- *Makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılmadan önce başvuru yapılabilecek, bu ihlal iddiasını giderebilecek ve yeterli bir giderim sağlayabilecek idari veya yargısal etkili bir başvuru yolu ihdas edilmesinden sonra, anılan başvuru yolu olağan kanun yolu olacağı için bu başvuru yolunun tüketilmesi zorunluluğunun doğacağını,*

belirterek İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendine göre makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediği gerekçesiyle başvurunun düşmesine karar vermiştir.

Anayasa'nın "Hak arama hürriyeti" kenar başlıklı 36. maddesinin birinci fıkrasında "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." kuralına yer verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesinde ise "Herkes medeni hak ve yükümlülükleri ile ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, kamunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve açık olarak görülmesini isteme hakkına sahiptir." denilmektedir. Anayasa'nın 141. maddesinin dördüncü fıkrasında ise "Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir." kuralına yer verilmiştir.

Sözleşme metni ile AİHM kararlarından ortaya çıkan ve adil yargılanma hakkının somut görünüşleri olan alt ilke ve haklar, esasen Anayasa'nın 36. maddesinde yer verilen adil yargılanma hakkının da unsurlarıdır. Anayasa Mahkemesi de Anayasa'nın 36. maddesi uyarınca inceleme yaptığı birçok kararında, ilgili hükümlü Sözleşmenin 6. maddesi ve AİHM içtihadı ışığında yorumlamak suretiyle, gerek Sözleşmenin lafzi içeriğinde yer alan (Anayasa Mahkemesinin 19/1/2012 tarihli ve E.2011/43, K.2012/10 sayılı kararı) gerek AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına dâhil edilen ilke ve haklara, Anayasanın 36. maddesi kapsamında yer vermektedir (Güher Ergun ve diğerleri, §§ 38). Bu sebeple de

makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiği/edilmediği yönündeki kararlar Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik içtihadı haline gelmiştir.

Başvuru konusu olayda yerleşik hale gelen içtihattan farklı bir durum bulunmamaktadır. Anayasa'nın Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen 148. maddesinin üçüncü fıkrasında "*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.*" hükmü yer almaktadır. 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinde de "*Bireysel başvuru hakkı*" başlığı altında "(1) *Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. (2) İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir...*" kurallarına yer verilmiştir. Söz konusu kuralların kişiler bakımından bireysel başvuru hakkını Anayasa Mahkemesi bakımından ise ihlal iddialarını değerlendirmek görevini düzenlediği açıktır. Adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul sürede yargılanma hakkının da bu kapsamda olduğu kuşkusuzdur.

Başvuru hakkının ve bu başvuruyu inceleme görevinin açık bir şekilde tanımlandığı, yerleşik içtihattan dönülmesini gerektirecek anayasal ve yasal herhangi bir değişikliğin gerçekleşmediği dikkate alındığında Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilmesi gerekirken İçtüzük'tün 80. maddesi uyarınca düşme kararı verilemeyeceği sonucuna varılmaktadır.

Gerekli yasal düzenlemenin yapılmaması, anılan pilot kararın önemi nitirecek olması ve Mahkemenin diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla yapılan başvuruları incelenmesinin güçleşeceği gibi gerekçeler İçtüzük'tün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (ç) bendi kapsamında haklı sebep olarak değerlendirilemez. Nitekim anılan fıkranın (a), (b) ve (c) bentlerinde sayılan haller başvuruyla ilişkin hallerdir. Bu sebeple söz konusu fıkranın (ç) bendinin de başvurucuya ilişkin haklı sebepler kapsamında yorumlanması gerekir. Başvuru konusu olayda başvurucudan kaynaklanmayan ya da anayasal veya yasal bir düzenlemeden kaynaklanmayan gerekçelerin yorum yoluyla haklı sebep şeklinde nitelenerek düşme kararı verilemeyeceği değerlendirilmektedir.

Başvurucunun Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği düşüncesi ile çoğunluğun görüşüne iştirak edilmemiştir.